

Schoon Saeftinghe, land wachtend op herleving

Een epos, geschreven in rijke arabesken van dijken en kreken, van stormen, dijkdorbraken en inundaties, nadert zijn voltooiing. Rijke en rijpe schorren smeken om bedijking.

EENZAAM ligt de verweerde Emmahaven midden tussen de hooggewassen schorren van het verdronken land. Het bouwvallige huis van de vroegere havenmeester versterkt de impressie van vergane glorie.

Enkele garnalenschepen liggen in de verblide haven gemeerd. Het is eb en hun rompen staan wanstaltig op de bonkige slijkheveltjes in de haven, die aan het begin van deze eeuw vol roerige bedrijvigheid was van een tachtig mossel„hengsten”, die het brood schaften aan de nijvere vissersbevolking van „De Kauter”, het vriendelijke grensdorp aan de grens van het oude Saeftinghe, gebouwd op de granietsterke heuvel van tertiair zand, die al de eeuwen onaantastbaar bleef te midden van vloed en storm.

De Emmahaven — sleutel van het verdronken land — worstelend tegen de ondergang.

Enkele rasechte schippers van de Kauter, de laatste musketiers van een schoon en sterk geslacht, hebben gevochten met de rug tegen de muur om hun haven en de verbindingsgeul met de Schelde, die zich slingert tussen de hoge met Spartinagrass begroeide schorren, open te houden!

En ze zijn er, na onmenselijke inspanningen in geslaagd! Nog worstelen zij hun schepen door de schorren naar de open zee, de taaie Saeftinghers, maar ze vechten tegen een fatum, dat onverbiddelijk hun haven en hun vaargeul opnemen zal in het polderlandschapsbeeld, waarmee wij in Zeeuws-Vlaan-

deren zo vertrouwd zijn.

Grauwe wolken varen langs de eindeloze hemel. Eindeloos strekken zich de rijpe schorren naar de wazige horizon.

Meeuwen strijken wiekend neer. Heel in de verte grazen schapen en klinkt het geroep van de watervogels. Het monotone getoeter van zeeboten verraadt de aanwezigheid van de Schelde, ergens ver weg. . . .

Wat is de wereld hier wijd en eenzaam.

Er hangt iets ondefinieerbaars in de lucht, die ziltig en fris is.

De wind ruiselt door het harde Spartinagrass.

Er trilt een wondere verwachting en je voelt je opgaan in de eenzame wijdheid van dit immense schorregebied.

Heel in de verte schijnt een klok te luiden.

De bronzen klank zweeft aan uit de verte en golft uit, maar versterkt weer.

Bronzen stemmen uit het verleden. Klokken van vergane dorpen. . . een meerstemmig bronzen gezang uit bloeiende landbouwdorpen: Namen, Maria Saeftinghe, St. Laurens, Casuweele. Dorpen vergaan voor altijd, in hevige vloed en weggespoeld, bedolven onder nieuwe lagen klei, opgenomen in de brede, goede schoot van moeder Saeftinghe, die opnieuw zorgde voor een aarden graf, dat slechts wacht op een dijk, die het water voor altijd verre houdt.

Namen, in de bloeiende polder van die naam, gebouwd op het huidige Konijnenschor, vocht het langst, maar moest in 1715 voor

Scène uit: „Een dorp verging”. Spel van de hoogmoed door Louis Lockefeer, geïnspireerd door de sage van Namen (uitgave Ons Lekenspel, Bussum). Gespeeld door St. Joseph-Ghesellen Hulst onder leiding van de schrijver.

goed het trotse hoofd buigen voor de sterke stroom die de dijken verbrijzelde.

Heel het dorp werd verwoest, de noodklok had vergeefs geluid. Boven de kolkende water-zee rees nog jaren lang de kerk met de toren als een symbolisch teken.

De luidklok vindt men nu nog in de toren van Graauw en draagt de inscriptie: „Laudate Dominum in cymbalis bene sonantibus. F. Urma 1664.”

Werd dit de bron voor de sage, die het vergaan van Namen omspinnen zou in een poëtisch rag van volkse dichterlijke dramatisering?

Polder van Namen was rijk en vruchtbaar. De vrije boeren verdienden er schatten gelds en eisten in de taveernen van Hulst en Kiel-drecht van hun goudstukken geen geld terug als ze ter markte gingen. Hoogmoed nam bezit van de polder. De boeren gingen in hun verwatenheid zó ver, dat ze hun paarden gingen beslaan met gouden en zilveren hoefijzers.

Toen verscheen er een zeemeermin, die profeteerde:

„Namen, Namen zal vergaan,
Alleen de toren zal blijven staan!”

En hoe de profetie uitkwam, zagen we hier boven.

Klinkt daar het ruwe gezang van soldaten, die marcheren langs de wegen van het verdronken land? Ze zingen van roemvolle dagen in woelig Vlaanderen, van haat en liefde.

Ze weven bloemen rond de blonde hoofden van Vlaamse schonen, die een grote plaats hebben in hun soldatenhart. Liedereren van heimwee, nu ze optrekken om het sterke slot Saeftinghe te bezetten — symbool van wereldse macht — de sleutel van de Schelde, gebouwd aan de Noord, het uiterste punt van het verdronken land, waar nu een grote schaapskooi staat.

WE sluiten de ogen en zinderen blijven de donkere tonen van torens in de storm, die roepen om hulp in de grote nood. En daar stapt als een reus die reikt naar de jagende wolken, Willem van Saeftinghe, de geweldenaar, geboortig uit de heerlijkheid Saeftinghe, lekenbroeder van de Cistencienserabdij Ter Doest (bij Brugge).

Hij is een getaande bedijker, die met zijn confraters gevochten heeft in het Hulsterambacht tegen het wilde water, samen met de machtige monniken uit Ter Duinen (Veurne ambacht) en de Norbertijnen van Drogen. Het kloosterkleed houdt de machtige spieren die haken naar roemrijke daden, ternauwernood in bedwang. In hem leven de driften van de sterke Saeftinghers, de vechters, die nooit versagen, zolang ze een droog stuk grond onder de voeten hebben.

Zijn orde vormt de machtige steun voor de oude Vlaamse graaf Gwijde van Dampierre in de strijd tegen de Leliaerts en de Fransen.

Overal woelt die strijd, tot in het schorrengebied van de Schelde. Dijken breken, omdat ze niet onderhouden kunnen worden. De Uithoven van de monniken van Ter Doest en

Ter Duinen worden beroofd en aangevallen.

Zo groeien de lekebroeders, die vooral de Uithoven bevolkten, in strijd en wapengeweld.

Dan nadert het roemrijke jaar 1302. Alles gordt zich ten strijd om het Franse juk af te werpen. Zeeuwse edelen steunen het bevriende Vlaanderen. Jan van Renesse trekt met zijn troepen door de polders. Willem is aan het ploegen. Hij heeft gediend onder Renesse en de aanhankelijkheid van de reus voor zijn oude heer roept alle oerdriften in hem wakker. Hij spant zijn paarden uit en trekt mee naar Groeninghe. Zijn goedendag woedt hevig onder de Franse soldaten. Hij doodt de aanvoerder, Robert, broer van de Franse koning.

De Vlaamse leeuw zegeviert en Willem trekt terug naar zijn klooster. Hij haakt naar andere veldslagen. Zijn gespierd lichaam vraagt een doel, hij wil. . . . vechten, in wilde werveling van zijn ontembare macht. Hij wordt een ontembare in zijn klooster en verwondt op een mooie dag de abt van Ter Doest. Hij vlucht naar de toren van Lisseweghe en verschanst zich daar. Uit Brugge naderen de troepen van Pieter de Coninck en Jan Breijdel die hem bevrijden. Als boete moet hij een bedevaart doen naar het Heilig Land. Hij neemt stok en reiszak en als een andere Ahasverus meet hij met zijn reuzestappen de landen, bossen en bergen die hij doortrekt. In het Oosten stort hij zich als broeder van de orde van St. Jan, in de strijd tegen de Turken.

H*ij was een vechter. Zoals hij waren er velen. . . . Benedictijnen uit St. Baafs en St. Pieters te Gent, de Cisterciensers van Boudeloo (bij Sinaay) en Cambron in Henegouwen van Ter Doest en Ter Duinen, de Norbertijnen uit Drongen. Zij hebben meer dan vier eeuwen lang bedijkt en herdijkt. . . . Want in de aanvang der Middeleeuwen splitste de Schelde zich in twee armen. De ene liep langs Antwerpen door de Oosterschelde naar de zee, de andere arm, de Livia, stroomde tussen Aardenburg en Brugge in de Mare Germanicum (de Noordzee). Tussen*

deze monden lagen o.m. Quator Officia (de Vier Ambachten) en Wasia.

Deze gebieden vormden practisch één geheel met Beveland en Walcheren.

De Westerschelde (de Honte) was aanvankelijk een onbeduidende stroom. Volksetymologie vertelt dat een „hont” over het water springen kon.

Maar de geul werd uitgediept. Onberekenbaar is het water als de menselijke ziel. De Schelde wordt breder. Ze vreet aan het land.

De strijd begint. Grote gebieden gaan ten onder.

Schorren, doorsneden van machtige krekken, worden opnieuw bedijkt!

Saeftinghe gaat ten onder, zodat het oude Hulsterloo als het ware een eiland wordt te midden van schorren en moeren.

Oude kronieken en geschiedboeken verhalen ons van de oneindige reeks watervloeden die onze landen teisterden.

Sommige poëtische geesten drukken het zelfs uit in versvorm.

„Int jaer 1300. des zijt vroet
Zo ghinc Sente Katherine vloet
Zo dat doen in Vierambachte versoncken
17 prochien met volke verdronken.

De gewone kroniekstijl met haar eenvoudige, directe zeggingswijze geeft veel navranter de tragiek van een ramp weer:

Int selve jaer (1357) op den helegen kerstnacht gheschiede in Vlaanderen groot jammere van de watere ende zonderlinghe in Vier Ambachten, zo dat vele lieden ende beesten verdroncken, de kinderen die in de wieghen lagen die vloten achter die zee ende ooc die huisen mede.”

En wie kent niet de Sint-Elisabethvloed?

„Int jaer dusentich vierhondert ende vive Was Sente Lijsbetten vloet alzo ic scrive Daer dat groot screiden was ende wee. Daer menich mensche doen in verdranck Die men sach commen ghedreven ant lant.

Wanneer we als baken in deze zee van veranderingen zo ongeveer het jaar 1400 ne-

men, dan kunnen we de situatie ongeveer als volgt schetsen. (zie Kaartje 1)

Zo strekte zich het rijke gebied van Saeftinghe uit vanaf Hulsterloo tot de oude Speelmanspolder en Noordpolder („de Noord” in de schorren), Oostwaarts begrensd door de Vier Ambachten, ten Westen door het land van Beveren met den Doel, Kieldrecht en St. Annapolder. Ten Zuiden vond men Graauw, en de Gageldonckse dijk die de Veense moeren in Saeftinghe van de Hulsterse moerlanden scheidde.

Dit rijke gebied Saeftinghe (Saefting-ee?) was een grafelijk domein en had als zodanig een eigen regering.

Het had zijn eigen heren en zelfs een hoogbaljuw, die rechtsprak namens de graaf.

In 1279 liet Margaretha van Vlaanderen die het gebied met een aparte keur begiftigde, het sterke slot Saeftinghe bouwen, waarschijnlijk

lijk in de Noordpolder, vlak bij de stroom.

Deze burcht werd in 1382 door de Gentenaars vergeefs belegerd. De verdediging ervan was opgedragen aan vorname heren (o.a. de heren van Voorhoute) die de titel droegen van kapitein van Hulst en Saeftinghe.

Later verviel het slot door ouderdom en overstroming en Maximiliaan van Oostenrijk bouwde een schans tegen de dijk van de Leijspolder. Dit fort werd echter door de Antwerpenaren beschoten en veroverd.

De Spanjaarden bezetten het herstelde fort, maar werden in 1572 door de Zeeuwen verdreven.

De gronden van de Heerlijkheid Saeftinghe, die nu opnieuw op indijking wachten, vormden een welvarende streek en waren bekend door hun rijke meekrapakkers.

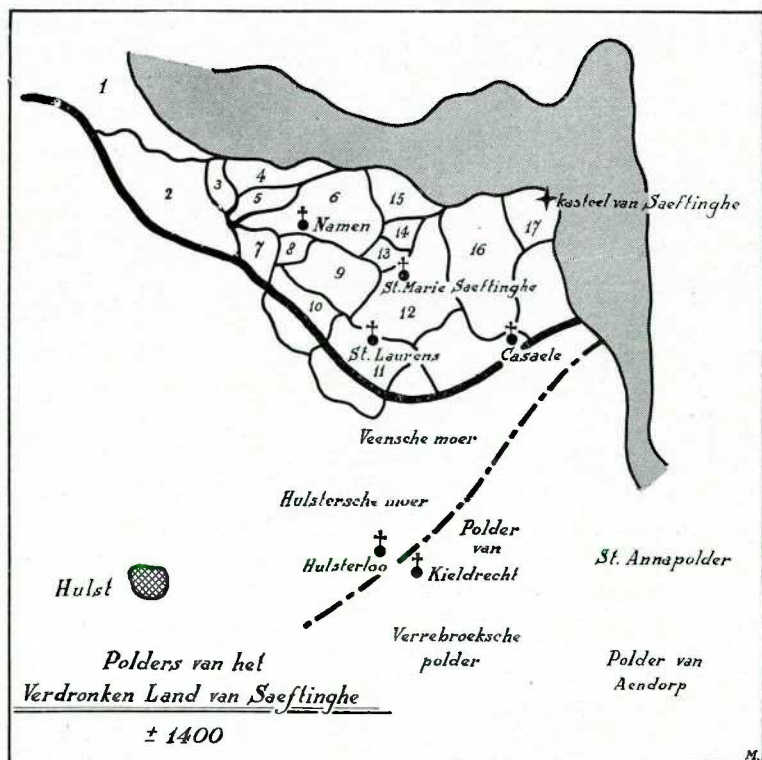
Het lot van Saeftinghe werd getekend in de 16e eeuw.

We herinneren aan de rampzalige vloed

Kaartje 1.

POLDERS

1. Plaat de Calfsteerte.
2. Oud Elfdijk.
3. Speyerspolder.
4. Speelmanspolder.
5. Middelpolder.
6. Polder van Namen.
7. Duvershoek.
8. Molenpolder.
9. Nieuw Frankendijk.
10. Nieuwlandpolder.
11. Polder van St. Laurens.
12. Brugse polder.
13. Vaernewijkpolder.
14. Klein Merlemont.
15. Groot Merlemont.
16. Leyspolder.
17. Noordpolder.

Dit kaartje is sterk schematisch. Het is ontleend aan een reconstructie uit oude kaarten en archieven van Pater Wilfridus Dekkers. Orde Praem. Kreeken zijn weggelaten. De dikke lijn geeft de huidige Scheldedijk aan!

van 1512 en van 5 November 1530.

Vooral de laatste vloed, de St. Felixvloed, was een der ergste uit de geschiedenis. Hij vernielde heel Noord-Beveland, maar ook Saeftinghe en Kieldrecht.

De dijken die nog stand hielden kregen de genadeslag op 18 en 19 April 1531!

Karel V greep in en onder toezicht van Jan van Zaamslag, kapitein van het land van Saeftinghe en baljuw Jan van Steeland, werd het herstel aangepakt.

Het werk vorderde goed. Na de vloed van 10 Maart en 1 November 1570 waren extra heffingen nodig voor dijkonderhoud. Vooral de laatste ramp was verschrikkelijk; drie dagen na nieuwe maan, springtij en Noordwesterstorm!

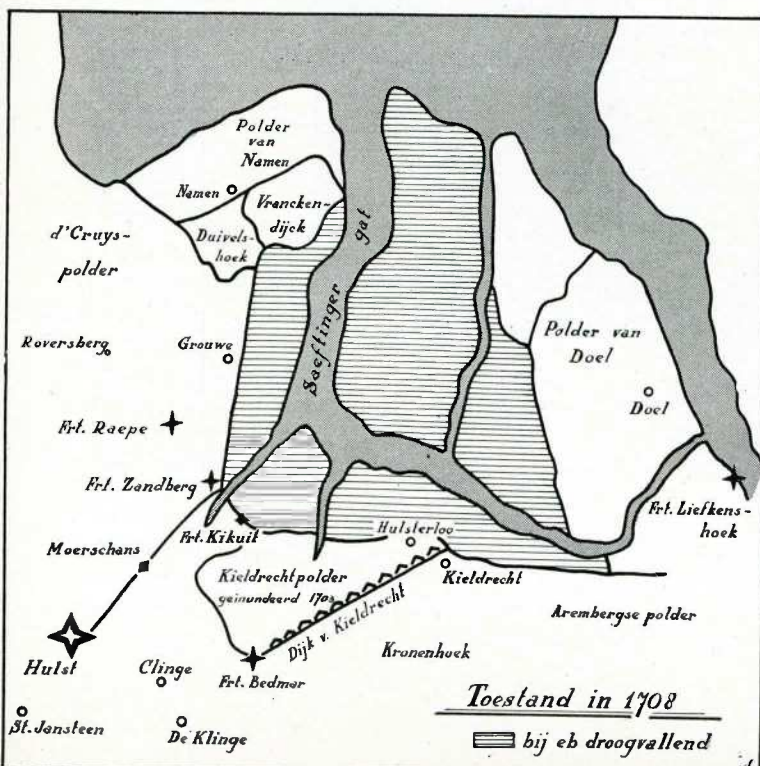
De vloed die 48 uren aanhield vernielde Hulsterambacht en Saeftinghe. Axel en Biervliet overstroonden.

In Antwerpen liep het water op het groen Kerkhof (de Groenplaats) en in de Lieve Vrouwekerk.

Maar tòch pakte men het werk weer aan.

„Uw volk werd groot in bloed en lijden,
Het water scheurde polders stuk.
Maar immer was er nieuw verblijden
En 't volk werd één, in jong geluk.”

Kaartje 2.

Toen kwam de Tachtigjarige oorlog.

Tijd van onzekerheid, brandschatting, roof. Tijd van volkomen verwaarlozing van zee-weringen, terwijl het water kwistig als verdedigingsmiddel aangewend werd. Het wapen der inundatie!

In 1583 werden de dijken van Saeftinghe doorgegraven ter verdediging van Vlaanderen tegen Parma.

Begerig grijpt het water, wat in eeuwen veroverd werd.

De sterke vervening van het Veense en Hulsterse moer, werkte dit nog in de hand.

Enkele hoger gelegen streken bleven als landtongen uitsteken: Hulsterloo, Kieldrecht, Polder van Namen.

In de jaren 1715 en 1717 ging Namen als laatste deel van het verdrinken land voor goed ten onder.

De Kieldrecht polders waren reeds bedijkt in 1687, 1750 en 1784.

De Melopolder dateert uit 1684 en de Willem Hendrik uit 1687.

Pas in de 19de eeuw begon het definitieve herstel:

Van 1805—1807: De Saeftingepolder ten N. van de Kieldrecht polder.

In 1847: de Louisapolder en de Prosperpolder.

Deze namen zijn ontleend aan de familie van de hertog van Aremborg, die reeds eeuwen bezitter was door koop van de heerlijkheid Kieldrecht.

De Van Alsteinpolder werd in 1852 bedijkt en bevoelde in 1906.

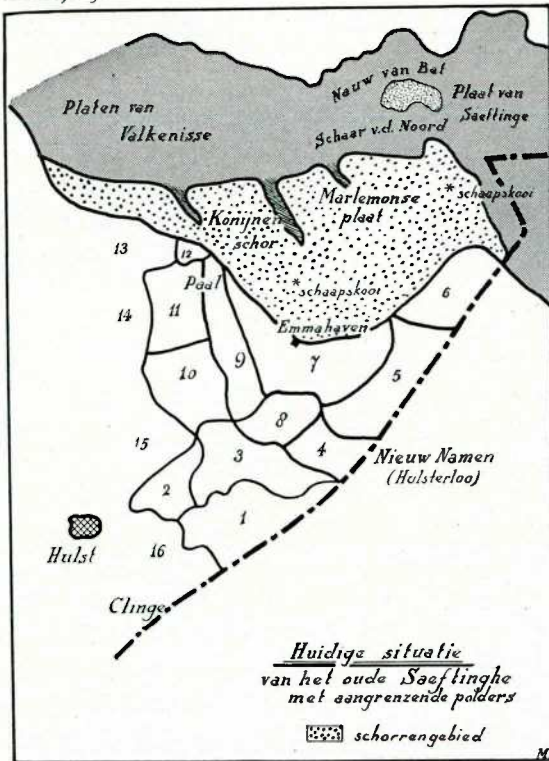
De Koningin Emmapolder is van 1897 en de Hertogin Hedwigepolder kwam in 1907 aan de beurt.

Zo werd dus nog niet de helft van de oude heerlijkheid op de zee veroverd!

Aan de voet van Saeftinghe lag het aloude Hulsterloo, zo vaak genoemd in de regionale geschiedenis, in de Middeleeuwen beroemd als Maria-bedeveertplaats, later één van de sleutelnamen in de veelomstreden toponymie van de Reinaert.

De naam van Hulsterloo vindt men voor

Kaartje 3.

POLDERS

1. Grote Kieldrecht polder.	9. Van Alsteinpolder.
2. Kleine Kieldrecht polder.	10. Willem Hendrik polder.
3. Nieuwe Kieldrecht pld.	11. Melopolder.
4. Polder Saeftinghe.	12. Kleine Molenpolder.
5. Prosperpolder.	13. Kruispolder.
6. Hertogin Hedwigepolder.	14. Oude Graauwpolder.
7. Koningin Emmapolder.	15. Langendampolder.
8. Louisapolder.	16. Clingepolder.

de eerste maal in een giftbrief van 1136 waar- bij Ywainus van Aelst de locus Hulsterloo schenkt aan de Norbertijnen van Drongen bij Gent. Deze abdij richt er een priorij met kapel op, waar een magister verbleef.

Een belangrijke mijlpaal in de ontwikkeling van Hulsterloo is 1156, toen Hulsterloo bij een brief van bisschop Godefried van Utrecht, het recht kreeg om in de kapel heilige diensten uit te oefenen en te begraven.

Veroordelingen te Gent uitgesproken hielden vaak in, een boetetocht „T'ons Vrouwe van Hulsterloo”.

Maar ook uit Ieperen, Oudenaarde en Aalst kwamen boetedoeners naar Hulsterloo.

Hieruit valt te concluderen dat Hulsterloo één van de bekendste en oudste genadeoorden van Vlaanderen werd.

Het wonderbare Mariabeeldje dat er ver- eerd werd, berust nu hoogstwaarschijnlijk in de parochiekerk van Drongen.

Het klooster van Hulsterloo is zeer aan- zienlijk geweest. Het bezat eenmaal een kloos- terkerk, met drie kloostergebouwen, en er konden meer dan 300 man verblijven.

Uit een beschrijving van broeder Meensens, magister te Hulsterloo voor de beeldenstorm (1574) blijkt dat de kerk een kruiskerk was. In het koor prijkte boven het altaar het won- derbeeld van O.L. Vrouw, in een der zij- kapellen stond een altaar ter ere van St. Lieven. Ze had een toren en een kerkhof. (Zie kaartje 4).

Volgens de volledige kaart staat de kapel van Hulsterloo zuiver georiënteerd.

Zo was dus de situatie 4 jaar voor de definitieve ondergang.

Hulsterloo was een belangrijk knooppunt, het lag „op den cant van den lande ende uit ghesceet van veler baillien” nl. van Saeftinghe, Beveren, Hulsterambacht en Waas.

Daarom was het uitermate geschikt als bedevaartplaats.

Daar de auteur van de Reinaert met grote voorliefde Hulsterloo — Krieckepitte be- schrijft, wil men de schrijver wel zoeken in deze buurt.

Was hij een Praemonstratenser, een der magistri van Hulsterlookapel? vraagt Stracke.

Of was het Wilhelmus Clericus, aan wie gravin Margaretha in 1269 zestig bunders moer schenkt gelegen op de weg van Hulst naar Hulsterloo?

Is het beeld van de pelgrim-Reinaert, de boetedoener in grove pij, gegroeid uit eigen aanschouwing door Willem van de vele boete- doeners die naar „T'ons vrouwen van Hul- sterloo” gestuurd werden, en zeker niet altijd met rouwmoedig hart hun devoties deden?

WILLEM die madoc maecte.
Daer hij dicke omme waecte!
Maar meer slapeloze nachten hebben
de vossenjagers der laatste 50 jaar om hem
gehad!

Tijdens de godsdienstoorlogen van 1578 werden al de kostbaarheden van het Norbertijnerklooster te Hulsterloo door de hervormingsgezinde regering te Gent in beslag genomen.

Op 17 Juli verlieten de monniken Hulsterloo en 3 Augustus werden het klooster en de kapel door de hervormers verwoest.

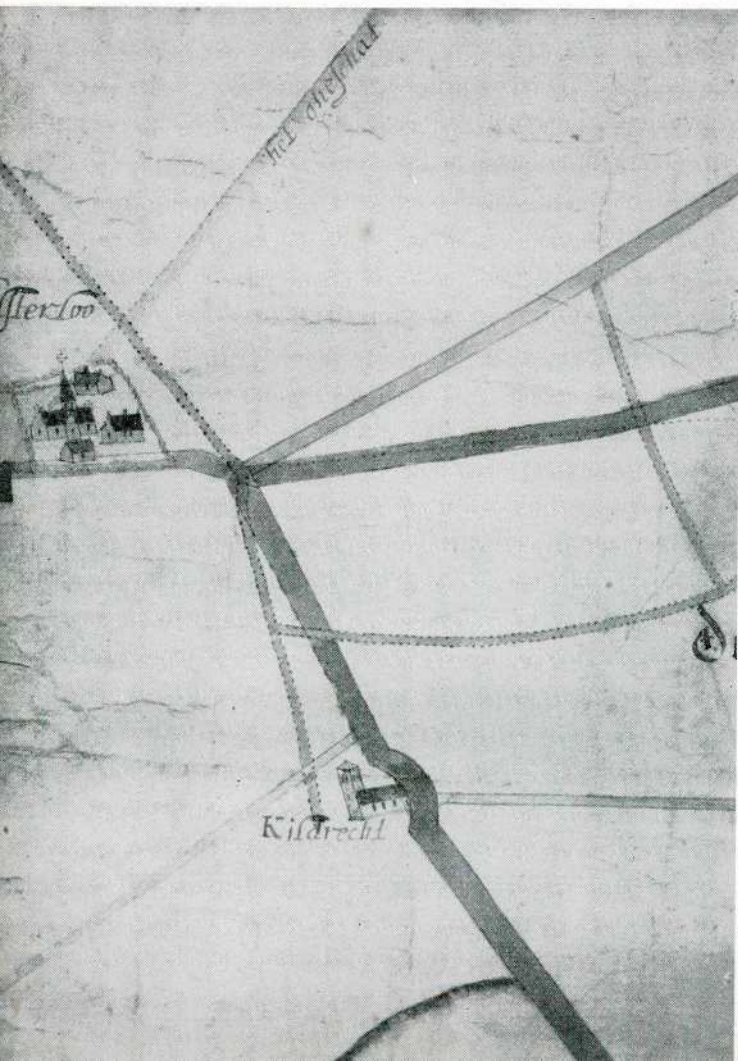
29 Januari 1581 werd alles verkocht voor 23 pond en 17 schellingen.

Verscheidene malen — o.a. in 1953 — zijn bij opgravingen op de zg. Kapellenberg te Nieuw Namen, zware funderingen blootgekomen en heeft men geraamten opgegraven.

Zo werd de verwoesting en het verdwijnen van de Norbertijnerabdij te Hulsterloo een symbool van het vergane en verdrongen land.

Dorpen vergingen met hun typische kerken, in de stijlvolle Scheldegothiek opgetrokken.

Kaartje 4.

Geen enkel nieuw dorp ontstond. Alleen het oude Hulsterloo hield de wacht aan de voet van de nieuwe polders.

Vanaf Hulsterloo begon de herovering.

Killen en krekens doorsnijden het land tot de Scheldedijk. Ruige, met fors riet begroeide sloten vormen de relieken van oude geulen... Vruchtbare akkers geven grote wasdom al jaren.

Maar meer polders roepen....

De schimmen der oude Saeftinghers rijzen op uit het immense schorregebied.

Weer luiden de stormklokken der vergane dorpen....

Want onze jonge boeren vragen land: spoedig en veel!

Schoon Saeftinghe waar de stilte voelbaar is en het waterwild een dorado bezit, waar de IJskelder zijn diepe zoute vore snijdt door vruchtbaar land, is rijp!

Rijp voor nieuwe cultuur!

Zo kan de historie herleven. Niet in grillige arabesken van oude dijken door monniken opgeworpen tegen de zee, niet in grote Cistercienserschuren, die de wijding hadden van torenloze kerken, maar in de efficiency van moderne zakelijkheid.

Schoon Saeftinghe moet sterven: de phoenix heeft zijn brandstapel bereid.

Een enkele verlaten mosselschuit zal de Emmahaven trouw blijven en sterven als een vis op het droge.

Aan de Noord zullen de boeren de schepen horen loeien als de mist het land gevangen houdt.

Een grote arbeidzaamheid kan komen over dit nieuwe land, dat in zijn boezem de sporen draagt van de ontembare energie der oude bewoners, rustend onder de jonge klei, die op jong leven wacht.

Drs Louis Lockefeer

Fragment van een kaart van Boudewijn Speelman, verbeeldend de Oudt Kildrecht, St. Anna, enz. in 1703 „opgemaakt uijt eene kaerte van groot Meerlemont van het jaar 1574”. De kaart van Speelman berust in het Staatsarchief van Gent onder No. 726. Het fragment werd op ons verzoek gefotografeerd.